

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΛΟΓΟΙ

Από 1.9.1995 έως 31.8.1997
(ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΥΤΑΝΕΙΑΣ ΠΕΤΡΟΥ ΓΕΜΤΟΥ)

ΤΟΜΟΣ 31ος

(ΜΕΡΟΣ Β' 1996)

ΑΘΗΝΑ 2002

72.

Η ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΣΥΝΘΕΤΗ ΜΙΧΑΗΛ (ΜΙΚΗ) ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Την 27η Μαΐου 1996 έγινε στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου τον συνθέτη κ. Μιχαήλ (Μίκη) Θεοδωράκη.

Η τελετή άρχισε με την προσφώνηση του Προύταρη κ. Πέτρου Γέμου.

Ακολούθησε η παρουσίαση του έργου του τιμωμένου από τον πρόεδρο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, καθηγητή κ. Γεώργιο Αμαργιανάκη.

Τέλος μίλησε ο τιμώμενος.

ΠΕΤΡΟΥ ΓΕΜΤΟΥ
Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Το Πανεπιστήμιό μας με ιδιαίτερη συγκίνηση και χαρά αναγορεύει σήμερα επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών τον Μίκη Θεοδωράκη, ένα μεγάλο συνθέτη και δημιουργό, με προσωπικότητα υψηλού κύρους και διεθνούς ακτινοβολίας, από τις σημαντικότερες που παρουσίασε η νεότερη ιστορία μας.

Ο Μίκης Θεοδωράκης συνέδεσε το όνομά του με όλες τις κρίσιμες στιγμές του νεότερου Ελληνισμού, την αντίσταση κατά του κατακτητή στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την αντίσταση κατά της δικτατορίας των Απριλιανών, τους αγώνες για την πνευματική και αισθητική μόρφωση του λαού μας, τον αγώνα για την αναμόρφωση του πολιτικού μας συστήματος και την εμβάθυνση της δημοκρατίας μας. Με τη ζωή και το έργο του πρόσφερε και προσφέρει ένα φωτεινό πρότυπο ειλικρίνειας και συνέπειας, πολιτικού θάρρους και ευθύνης, ελευθερίας και αρετής. Μαζί του μάθαμε να αγαπάμε το λαϊκό τραγούδι (αρχίζοντας με τον αξέχαστο «Επιτάφιο»), με το τραγούδι του νεκρού αδελφού συνειδητοποιήσαμε σε μια εποχή άκρατης μισαλλοδοξίας την ανάγκη για ουσιαστική εθνική συμφιλίωση, από το δικό του παράδειγμα μάθαμε να απαιτούμε από την πολιτική μας ηγεσία πνευματική ανεξαρτησία, ειλικρίνεια, θάρρος και υπευθυνότητα.

Ο Μίκης Θεοδωράκης είναι ένας από τους λίγους, ελπίζω όχι τους τελευταίους, μεγάλους Έλληνες της εποχής μας, ένας γνήσιος συνεχιστής της αρχαιοελληνικής παράδοσης του λόγου και της ανοικτής δημοκρατικής κοινωνίας, στους οποίους ανεπιφύλακτα ανήκουν, όπως έλεγε ο ποιητής, ο έπαινος των δήμων και των σοφιστών, τα μεγάλα και ανεκτίμητα εύγε.

Αγαπητέ μας Μίκη,

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών με μεγάλη συγκίνηση, αναγνώριση και σεβασμό έχει την τιμή να σε συγκαταλέγει από σήμερα στη μεγάλη Πανεπιστημιακή του κοινότητα και αισθάνεται γι' αυτόν το λόγο πλουσιότερο και ικανότερο να εκπληρώσει τη μεγάλη αποστολή του. Σε συγχαίρω θερμά για την πολύχρονη και ανεκτίμητη προσφορά σου στην πατρίδα μας και σου εύχομαι υγεία και δύναμη για να συνεχίσεις το μεγάλο και δημιουργικό σου έργο.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΜΑΡΓΙΑΝΑΚΗ
Πρόεδρου του Τμήματος Μουσικών Σπουδών

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Οι βυζαντινοί ζωγράφοι, πριν ζωγραφίσουν κάποιον άγιο, νήστευαν και προσεύχονταν για πολλές μέρες, και μελετούσαν με πολλή προσοχή το βίο και τα έργα του. Μόνο μετά από μια τέτοια προπαρασκευή τολμούσαν να πιάσουν τον χρωστήρα. Η εικόνα που φιλοτεχνούσαν εθεωρείτο επιτυχημένη, όχι όταν προκαλούσε τον θεατή να θαυμάσει τη ζωγραφιά και το ζωγράφο, αλλ' όταν τον παρακινούσε να κλίνει ευλαβικά το γόνυ μπροστά στην αγιοσύνη του εικονιζομένου. Για να επιτευχθεί αυτό, η εικόνα έπρεπε να εκφράζει όχι την προσωπική αντίληψη του καλλιτέχνη, αλλά τη συλλογική αντίληψη της εκκλησίας και να έχει τέτοια διαφάνεια, που να επιτρέπει στο θεατή να βλέπει πίσω από τη σάρκα την ψυχή του αγίου με όλες τις αρετές της.

Άντήν ακριβώς την αγωνία του βυζαντινού αγιογράφου αισθάνθηκα κι εγώ, προσπαθώντας να εισχωρήσω στο βάθος της ψυχής του τιμωμένου μας Μίκη Θεοδωράκη, να διαπιστώσω τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, και με βάση αυτά να ερμηνεύσω το έργο του κατά τον αντικειμενικότερο δυνατό τρόπο.

Όμως, οι δυσκολίες ήταν πολλές και μεγάλες. Ενδεικτικά αναφέρω τρεις απ' αυτές:

Η πρώτη έχει να κάνει με την πολυδιάστατη προσωπικότητα του ίδιου του τιμωμένου, που ξεχωρίζει σαν κορυφή ψηλού βουνού. Μια τέτοια κορυφή όσο προσεκτικά κι αν την παρατηρήσει κανείς πάντα έχει το συναίσθημα ότι κάτι του διαφεύγει. Για να την περιγράψει πρέπει να την περπατήσει και να την εξερευνήσει σπιθαμή προς σπιθαμή, με βαθειά επίγνωση ότι και πάλι περιγράφει, όχι το βάθος, αλλά την επιφάνεια· και μάλιστα την επιφάνεια, όπως ο ίδιος, ανάλογα με την παρατηρητικότητα, την πνευματική καλλιέργεια και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά του, θέλει και μπορεί να τη δει.

Η δεύτερη μεγάλη δυσκολία έχει σχέση με το έργο του, τη μουσική του δημιουργία. Τη μουσική, όπως είναι γνωστό, δεν μπορεί κανείς να την περιγράψει· τη νιώθει, την αισθάνεται και τη βιώνει. Η μελωδία, εισχωρώντας βαθιά μέσα στις ψυχές των ακροατών, αγγίζει και δονεί συμπαθητικά διαφορετικές ψυχικές χορδές. Γι' αυτό και καθένας αντιλαμβάνεται τη μουσική κατά τρόπο διαφορετικό. Επομένως και στην περίπτωση αυτή, όπως και στην

προηγούμενη, ελλοχεύει ο κίνδυνος της υποκειμενικής εκτίμησης και κριτικής.

Η τρίτη δυσκολία είναι, θα έλεγα, συμπτωματική. Με αφορμή τα εβδομηντάχρονα του συνθέτη, έχουν γραφεί και έχουν ειπωθεί τόσα πολλά, ώστε με πολλή δυσκολία μπορεί κανείς να αποφύγει τη βαρετή επανάληψη και να αρθρώσει πρωτότυπο λόγο.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η μόνη δυνατή διέξοδος που βρίσκω, και ελπίζω να μην κάνω λάθος, είναι να σας παρουσιάσω, χρησιμοποιώντας και πάλιν έναν όρο από τη ζωγραφική, μια «σπουδή», ένα σκίτσο δηλαδή με αδρές γραμμές του Μίκη Θεοδωράκη και ν' αφήσω σε σας να βάλετε το χρώμα και τις λεπτομέρειες. Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εξηγήσω, γιατί ο τιμώμενος είναι αυτός που είναι, και γιατί η μουσική του είχε και συνεχίζει να έχει τόσην απήχηση.

Ο Μιχαήλ (Μίκης) Θεοδωράκης γεννήθηκε το 1925 στη Χίο από πατέρα Κρητικό και μητέρα Μικρασιάτισσα. Λόγω μεταθέσεων του πατέρα του, που ήταν υπάλληλος του Υπουργείου Εσωτερικών, έζησε διαδοχικά σε αρκετές επαρχιακές πόλεις. Στην Πάτρα και την Τρίπολη πήρε τα πρώτα μαθήματα μουσικής, τα οποία συνέχισε αργότερα στο Ωδείο Αθηνών με καθηγητή τον Φιλοκτήτη Οικονομίδη. Το 1950 πήρε τα διπλώματα αρμονίας, αντίστιξης και φούγκας· το 1954 έφυγε με υποτροφία στο Παρίσι, όπου παρακολούθησε μαθήματα μουσικής ανάλυσης και διεύθυνσης, με διαπρεπείς καθηγητές.

Με έντονες πολιτικές ανησυχίες, οργανώνεται στην ΕΠΟΝ, ιδρύει αργότερα τη Νεολαία Λαμπράκη, εκλέγεται, το 1964, βουλευτής της ΕΔΑ, υφίσταται διώξεις και εξορίες κατά τη διάρκεια της Χούντας, οπότε και αναγκάζεται να φύγει στο εξωτερικό. Επιστρέφει το 1974 και συνεχίζει τη δραστηριότητά του ιδρύοντας: το Κίνημα Πολιτισμού και Ειρήνης (1976), την Κίνηση Ενιαίας Άριστεράς (1978) και την Επιτροπή Ελληνοτουρκικής Φιλίας (1986). Εκλέγεται Βουλευτής (1981-6, 1989) και αναλαμβάνει Υπουργός Επικρατείας (1990-93).

Παρ' όλες τις περιπέτειές του συνθέτει ακατάπαυστα και έχει σήμερα να επιδείξει ένα τεράστιο σε ποσότητα, αλλά και άριστο σε ποιότητα συνθετικό έργο, που περιλαμβάνει: συμφωνική μουσική, μουσική δωματίου, ορατόρια, μουσική θεάτρου και κινηματογράφου, μουσική μπαλέτου και ιδίως πλήθος λαϊκών τραγουδιών σε ποίηση κορυφαίων ελλήνων ποιητών. Αξίζει να σημειωθεί ότι με τις συνθέσεις του αυτές, και ιδίως με τα δημοφιλή τραγούδια του στα οποία αξιοποιεί κατά τρόπο δεξιοτεχνικό πολλά στοιχεία από την παράδοση της βυζαντινής μουσικής και του ρεμπέτικου τραγουδιού, συνέβαλε ουσιαστικά στη διάδοση της ελληνικής ποίησης σε όλο τον κόσμο.

Με όλα αυτά τα έργα του, που εκτελέσθηκαν σε αμέτρητες συναυλίες εντός και εκτός της Ελλάδος, αναγνωρίστηκε και καθιερώθηκε τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό ως ένας από τους σημαντικότερους νεοέλληνες συνθέτες. Το 1975 του απονεμήθηκε από τον Σοστακόβιτς το Πρώτο Βραβείο του Φεστιβάλ Μουσικής της Μόσχας, ενώ το 1983 τιμήθηκε με το Βραβείο Λένιν για την Ειρήνη.

Αν στα παραπάνω προσθέσουμε καί το αξιόλογο συγγραφικό-λογοτεχνικό έργο του: «Το χρέος», «Οι μνηστήρες της Πηνελόπης», «Στοιχεία για μια νέα Πολιτική», «Άμεσα πολιτικά προβλήματα», «Μαχόμενη Κουλτούρα», «Ανατομία της Μουσικής» και «Οι Δρόμοι των Αρχάγγελου», γίνεται φανερό ότι πρόκειται για ένα χαλκέντερο δημιουργό που τιμά τη χώρα μας και τον πολιτισμό μας.

Και τώρα, αφού πρώτα δηλώσω ότι θα ασχοληθώ αποκλειστικά με τον μουσουργό Μίκη Θεοδωράκη, αφήνοντας τις υπόλοιπες δραστηριότητές του να κριθούν από άλλους αρμοδιότερους μου, έρχομαι στο ερώτημα που έθεσα προηγουμένως, γιατί ο τιμώμενος είναι αυτός που είναι, και γιατί η μουσική του είχε και συνεχίζει να έχει τόσην απήχηση.

Κατά πρώτον πρέπει να σημειώσω ότι ο Μ. Θεοδωράκης γεννήθηκε τυχερός, εννοώντας μ' αυτό ότι κατά τη γέννησή του ήσαν παρούσες οι Μοίρες, που τον μύρωσαν πλουσιοπάροχα. Η Κλωθώ, με κλωστές τις γραμμές του πενταγράμμου, άρχισε να κλώθει το νήμα της ζωής του, και η Λάχεσις σφράγισε το μέτωπό του με τη σφραγίδα δωρεάς του δημιουργού. Αναρωτιέμαι μήπως και το επώνυμό του «Θεοδωράκης» δεν είναι μια απλή σύμπτωση. Τα θεία αυτά δώρα ο τιμώμενος δεν τα κράτησε μέσα του κρυμμένα. Ως ευγνώμων αποδέκτης, τα καλλιέργησε, τα πολλαπλασίασε, και τα ανέδειξε, ποτίζοντάς τα με ιδρώτα και αίμα.

Ωστόσο, και πάλι δεν θα γινόταν αυτός που είναι, αν οι Μοίρες δεν τον ευνοούσαν και σε κάτι άλλο ακόμη. Φρόντισαν να γεννηθεί όπου, όταν και όπως έπρεπε.

Γεννήθηκε όπου έπρεπε, δηλαδή στην Ελλάδα, με παχύ και γόνιμο πολιτιστικό υπέδαφος, όπου μπορούσε να ριζώσει και να αντλήσει από τα σπλάχνα της πλούσιους θρεπτικούς χυμούς τον καιρό της δημιουργικής ανθοφορίας και καρποφορίας του.

Γεννήθηκε όταν έπρεπε, δηλαδή την εποχή του μεσοπολέμου και έζησε το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τον εμφύλιο πόλεμο και δύο δικτατορίες. Δύσκολες εποχές, τις οποίες πέρασε, ως αγωνιστής, διά πυρός και σιδήρου, και οι οποίες άφησαν έντονα τα σημάδια τους στην ψυχή και στο σώμα του. Όμως μέσα από τις αναπόφευκτες κακουχίες, δοκιμασίες και περιπέτειες, το τάλαντό του ωρίμασε, δοκιμάστηκε και έλαμψε. Τον ίδιο περιπετειώδη δρόμο

ωρίμανσης βάδισαν και πολλοί άλλοι. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι την ίδια εποχή αναδεικνύονται στη χώρα μας σημαντικές προσωπικότητες που τιμούνται διεθνώς με εξαιρετικές διακρίσεις, ακόμη και με βραβεία Νόμπελ. Έτσι ο Θεοδωράκης βρίσκει μπροστά του ένα συγκροτημένο, στιβαρό, εμπνευσμένο και βαθυστόχαστο ποιητικό λόγο, έτοιμο να δεχθεί τις πηγαίες μελωδικές επενδύσεις του. Η ωφέλεια υπήρξε διπλή: η μουσική έμπνευση του συνθέτη, με τη βοήθεια του ελληνικού ποιητικού λόγου, κεντρίζεται να φθάσει στο αποκορύφωμά της και ο ελληνικός ποιητικός λόγος, με τη βοήθεια της μελωδικής επένδυσης του συνθέτη, εκτινάσσεται προς όλες τις κατευθύνσεις και γίνεται παγκοσμίως γνωστός.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να μνημονεύσουμε και μια άλλη αξιόλογη συγκυρία που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανέλιξη του συνθέτη. Αμέσως μετά την κατοχή και τον εμφύλιο, συντελούνται στη χώρα μας σοβαρές αλλαγές, όσον αφορά τον παραδοσιακό τρόπο ζωής. Πολλοί κάτοικοι αγροτοκτηνοτροφικών περιοχών αρχίζουν να εγκαταλείπουν τις εστίες τους και να αναζητούν καλύτερους όρους ζωής στα μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα, ή ακόμη και στο εξωτερικό. Η αθρόα αυτή μετανάστευση, σε συνδυασμό με τη βαθμιαία ανάπτυξη του τουρισμού και ιδίως των μέσων επικοινωνίας, που φέρνουν το χωριό στην πόλη και την πόλη στο χωριό, συντελούν στη διάσπαση του ιστού της λεγόμενης παραδοσιακής κοινωνίας, της οποίας το σημαντικότερο μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης και επικοινωνίας ήταν το δημοτικό τραγούδι. Έτσι, ιδίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά και σ' όλη την Ελλάδα, δημιουργείται ένα είδος μουσικής βαβυλωνίας, ανάλογης με τη γλωσσική βαβυλωνία που περιγράφει ο Βυζάντιος, η οποία κεντρίζει το ενδιαφέρον για αναζήτηση ενός νέου κοινού μουσικού ιδιώματος. Μέσα απ' αυτή την αναζήτηση ανακαλύπτεται ξαφνικά το περιφρονημένο και καταδιωγμένο ρεμπέτικο τραγούδι, το οποίο, συνδεδεμένο με κοινό ομφάλιο λώρο με το δημοτικό τραγούδι και τη βυζαντινή μουσική, γίνεται αμέσως αποδεκτό, και με την εξέλιξή του σε λαϊκό τραγούδι, καθιερώνεται, πράγματι, ως το νέο πανελλήνιο μέσον καλλιτεχνικής έκφρασης. Η συγκυρία αυτή ήταν ότι ευνοϊκότερο θα μπορούσε να συμβεί στο Μίκη Θεοδωράκη, ο οποίος πατώντας σε σταθερό πλέον έδαφος, επιχειρεί το μεγάλο άλμα για τη μετεξέλιξη του λαϊκού τραγουδιού σε «έντεχνο λαϊκό τραγούδι», το οποίο αγαπήθηκε ιδιαίτερα απ' όλους τους Έλληνες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέσα απ' όλη αυτή τη διεργασία ξεπήδησαν και αναδείχθηκαν ξαφνικά σημαντικότατα λαϊκά ταλέντα, φωνές και οργανοπαίκτες, οι οποίοι, μαζί με τον συνθέτη, δίνουν τη μεγαλύτερη ώθηση προς τα εμπρός.

Όμως ο Μίκης Θεοδωράκης γεννήθηκε και όπως έπρεπε, δηλαδή από πατέρα Κρητικό και μητέρα Μικρασιάτισσα, που σημαίνει ότι οι αποθήκες

των βιολογικών του γονιδίων είναι γεμάτες με πολιτιστικούς αρχέτυπους δυο σημαντικών ελληνικών περιοχών· και είναι γνωστό, πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η κληρονομικότητα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Από το άλλο μέρος, οι διαδοχικές μετακινήσεις του, επί 18 ολόκληρα χρόνια, από περιοχή σε περιοχή (Χίο, Μυτιλήνη, Σύρο, Αθήνα, Γιάννενα, Αργοστόλι, Πάτρα, Πύργο, Τρίπολη, Αθήνα), έπαιξαν, ασφαλώς, σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα εξέλιξή του, όσο κι αν ο ίδιος στην αυτοβιογραφία του, το αρνείται, με το αιτιολογικό ότι λόγω των συχνών μετακινήσεων, δεν πρόφτανε να αφομοιώσει τη ντόπια παράδοση. Γράφει χαρακτηριστικά ότι όλη αυτή η κατάσταση είχε δημιουργήσει μέσα του ένα «πολιτιστικό, πνευματικό και ειδικά μουσικό χάος». Προσωπικά πιστεύω ότι δεν πρόκειται για χάος, αλλά για κάτι άλλο, που θα προσπαθήσω να εξηγήσω μ' έναν αρχαιοελληνικό μύθο, τον οποίο θα ερμηνεύσω από μιαν άλλη οπτική γωνία.

Κατά τη μυθολογία μας, ο Ορφέας ήταν ένας διάσημος μουσικός-κιθαρωδός, ο οποίος με τη μουσική του μάγευε όχι μόνο τους ανθρώπους, αλλ' ακόμη τα πουλιά, τα ψάρια και τα άγρια θηρία, και έκανε τα δέντρα και τις πέτρες να τον ακολουθούν. Απαρηγόρητος από το θάνατο της νεαρής γυναίκας του Ευρυδίκης, θέλησε να την επαναφέρει στη ζωή, κατεβαίνοντας ο ίδιος στον 'Αδη. Πράγματι, με τη θεία μουσική του κατάφερε να μαγέψει, όχι μόνο τους δεσμίους, αλλά και τους δεσμώτες του 'Αδη, και να λάβει την άδεια από τον Πλούτωνα και την Περσεφόνη να επαναφέρει τη σύζυγό του στον επάνω κόσμο, υπό έναν όρο: ότι, ενώ εκείνος θα προπορεύεται παίζοντας τη λύρα του και εκείνη θα τον ακολουθεί αμίλητη, δεν θα στραφεί προς τα πίσω να τη δει πριν την περιλούσει το φως του ήλιου. Λίγο όμως πριν φτάσουν στο στόμιο, ο Ορφέας, αδημονώντας να την αντικρίσει, στράφηκε προς τα πίσω, και τότε η Ευρυδίκη ξαναγύρισε για πάντα στον κόσμο των νεκρών. Ο Ορφέας τότε, πικραμένος από την αποτυχία του, περιπλανιόταν επί επτά ημέρες μοναχικός, άσιτος και ατημέλητος, ώσπου, κατά μία παράδοση, αυτοκτόνησε.

Επιτρέψατε μου να ερμηνεύσω το μύθο από μια διαφορετική σκοπιά. Στο πρόσωπο της Ευρυδίκης βλέπω την εικόνα της ελληνικής μουσικής παράδοσης, της οποίας οι ρίζες χάνονται μέσα στο σπήλαιο του 'Αδη, δηλαδή στα βάθη των αιώνων. Στο πρόσωπο του Ορφέα βλέπω τον εναγωνίως αναζητούντα τις ρίζες του σύγχρονο καλλιτέχνη, που τολμά να κατέβει στο σπήλαιο του 'Αδη με στόχο να επαναφέρει στη ζωή την εξαφανισμένη αγαπημένη του. Ο όρος όμως είναι ρητός. Δεν πρέπει να την αντικρίσει πριν την περιλούσει το φως του ήλιου, δηλαδή το φως του ήλιου της γνώσης, το φως του ήλιου της σύγχρονης πραγματικότητας. Άν στραφεί και την αντικρίσει στο μισοσκόταδο, που κρύβει διακριτικά και εξωραΐζει τις ατέλειες, θα μαγευ-

θεί από τον έρωτά της· θα γίνει δούλος, δέσμιος και πιστός υπηρέτης της. Ο ερωτικός εναγκαλισμός της θα κρατήσει το βλέμμα του στραμμένο προς τα πίσω, δηλαδή προς τον συντηρητισμό, θα καταπνίξει μέσα του την έμφυτη ορμή προς τα εμπρός και θα τον οδηγήσει στον πνευματικό του θάνατο. Άν όμως αναμείνει και τη γνωρίσει κάτω από το φως της λογικής και της σύγχρονης πραγματικότητας, θα την ξανα-ερωτευθεί, όχι όπως ήταν, αλλά όπως είναι, και θα την έχει αφοσιωμένη σύντροφο, σύμβουλο και βοηθό προς μια πορεία, όπου ο ίδιος θα προπορεύεται, κ' εκείνη ακολουθώντας, θα τον παρακινεί, θα τον αναζωογονεί, και ιδίως, θα εμπλουτίζει την έμπνευσή του από τους αρχέτυπους της ανεξάντλητης μουσικής εμπειρίας που βρίσκονται αποταμιευμένοι στο ταμείο της συλλογικής μνήμης.

Αυτό ακριβώς κατάφερε ο Μίκης Θεοδωράκης θαρραλέα μέσα στις υπόγειες στοές του πολιτισμού μας, στο χάος που λέει ο ίδιος, ξαναβρήκε τη χαμένη Ελληνίδα-μεσογειακή Ευρυδίκη του, και τηρώντας πιστά το ρητόν όρο των Θεών, την ξανα-ερωτεύθηκε κάτω από τη λάμψη του ευρωπαϊκού ήλιου. Έτσι, αποδεσμευμένος από τον συντηρητικό εναγκαλισμό της, αλλά και χωρίς να κόψει τον συνδετικό ομφάλιο λώρο, έκανε το επιτυχημένο τεράστιο άλμα ανανέωσης της ελληνικής μουσικής, προσφέροντας, μ' αυτό τον τρόπο, ένα λαμπρό υπόδειγμα προοδευτικής δουλειάς, χωρίς ρήξεις με το παρελθόν.

Θα ήθελα να σταθώ λίγο σ' αυτό που προηγουμένως χαρακτήρισα ως άλμα, γιατί μέχρι τώρα χρησιμοποίησα αρκετές φορές τη λέξη τύχη και τυχερός. Οι θεοί του χάρισαν το μέσον, δηλαδή τον κοντό του άλματος. Ο κοντός όμως θα ήταν δώρο άδωρον, αν δεν συνοδευόταν από εντατική, συστηματική και προσεκτική άσκηση. Διαβάζοντας κανείς την αυτοβιογραφία του στους Δρόμους του Αρχάγγελου, διαπιστώνει ότι ο Μίκης Θεοδωράκης δεν φείσθηκε κόπου και χρόνου για να προετοιμάσει τον εαυτό του κατά τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο βαθμό, ώστε με τη βοήθεια και του θείου δώρου, να αρθεί στο μέγιστο δυνατό ύψος της μουσικής τέχνης του. Από τα γραφόμενά του, δεν μπόρεσα να καταλάβω, αν το άλμα αυτό έγινε συνειδητά ή ασυνείδητα. Αυτό μόνο ο ίδιος μπορεί να μας το εξηγήσει. Άλλωστε, σημασία δεν έχει, αν έγινε συνειδητά ή ασυνείδητα. Εκείνο που μας ενδιαφέρει είναι ότι έγινε, και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία.

Έτσι, σε μια εποχή, κατά την οποία η δημοτική μουσική εθεωρείτο ως μουσική των άξεστων και αμαθών χωρικών, η λαϊκή μουσική, ως μουσική του προλεταριάτου των αστικών κέντρων και των «κατατρεγμένων» της κοινωνίας, η βυζαντινή μουσική, ως μουσική των παπάδων και των θρησκόληπτων, και η λόγια μουσική, ως μουσική μιας περιορισμένης ελιτίστικης ομάδας ευρωαναθρεμμένων αστών, έρχεται ξαφνικά ο Μίκης Θεοδωράκης, ο

οποίος βάζει τα πράγματα στη θέση τους. Τα αόρατα στοιχεία του χάους της παιδικής ηλικίας του, έρχονται ξαφνικά σε αντιστικτική σύγκλιση και το θαύμα επιτέλους συντελείται. Ξεσκονίζοντας τα περιφρονημένα αγκωνάρια, και χρησιμοποιώντας τα ως ακρογωνιαίους λίθους, αρχίζει να βάζει τα θεμέλια της «νεοελληνικής έντεχνης λαϊκής μουσικής», και παράλληλα να συνθέτει, κατά το πρότυπο των Ευρωπαίων, συμφωνικά και άλλα έργα, τεχνουργημένα όμως με μουσικές ψηφίδες, διαλεγμένες με πολλή προσοχή και ευαισθησία από το ταμείο της συλλογικής μνήμης του ελληνικού λαού. Οι μελωδίες του, λιτές και απέριττες, χωρίς νεωτερισμούς και κραυγαλέες πολυφωνικές συνηχήσεις, βασίζονται στην αρχή του μέτρου. Είναι αυτές που πρέπει να είναι· τίποτε παραπάνω, τίποτε παρακάτω. Γι' αυτό και η αποδοχή τους είναι καθολική. Οι καρδιές των πανελλήνων αρχίζουν ξαφνικά να χτυπούν στον ίδιο ρυθμό, όταν, μέσα από τις μελωδίες του αυτές, αναγνωρίζουν τον ίδιο, τον ξεχασμένο, ίσως και αγνοημένο, εαυτό τους στη διαχρονική πορεία της φυλής τους, και όταν διαπιστώνουν ότι οι μελωδίες του συνθέτη απευθύνονται εξαιρετικά στον ελληνικό λαό, με την αφιέρωση: «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν».

Το περίεργο όμως είναι ότι στο άκουσμα των μελωδιών του Θεοδωράκη δεν χτυπά μόνο η καρδιά των πανελλήνων, αλλά και η καρδιά των ανθρώπων όλου του κόσμου. Το φαινόμενο, μολονότι περίεργο, δεν είναι και ανεξήγητο. Η μουσική του Θεοδωράκη, γεμάτη με χρώμα, φως και πνεύμα ελληνικό, και συζευγμένη αρμονικά με στίχους εμπνευσμένων Ελλήνων ποιητών, κάνει τους ξένους να θυμηθούν εποχές, γεγονότα και καταστάσεις, καταχωνιασμένες, αθέλητα ή ηθελημένα, στο υποσυνείδητο της παγκόσμιας ιστορικής μνήμης. Έτσι, όταν λ.χ. μέσα από τη διασταλτικού ήθους μουσική του εκτοξεύεται ως επικλητική κραυγή αγωνίας η φράση του ποιητή: «Μη, παρακαλώ σας, μη λησμονάτε τη χώρα μου», που τους υποχρεώνει να θυμηθούν παλιούς δεσμούς και να ανακαλύψουν ξεχασμένες υπόγειες διαδρομές και ρίζες, που κάποτε τροφοδοτούσαν με ζωογόνους χυμούς το δέντρο του Δυτικού πολιτισμού, τους αναγκάζει, αυτή η φράση: «μη λησμονάτε τη χώρα μου», να την ακούνε και να τη νιώθουν ως «μη λησμονάτε τη χώρα μας». Τους κεντρίζει, αυτή τη χώρα τη δικιά μας, τη δικιά τους, να τη βλέπουν ως μικρή-μεγάλη χώρα, η οποία μέσα από μύρια βάσανα και περιπέτειες, «πετιέται από την ξαρχής κι αντριεύει και θεριεύει και καμακώνει το θεριό με το καμάκι του ήλιου» με το καμάκι του «νοητού ήλιου της δικαιοσύνης», που ανατέλλει πίσω από το σύγχρονο πύργο της Βαβέλ και προσκαλεί αυτή τη φορά όλο τον κόσμο, όχι σε διάσπαση, αλλά σε ενότητα, με κοινή γλώσσα τη μουσική, τη μουσική του Μίκη Θεοδωράκη.

Σ' εκείνον, τον Μίκη Θεοδωράκη, ανήκει η τιμή και ο έπαινος· σ' εμάς,

τους Έλληνες, η ευτυχία να σεμινυνόμιαστε ότι ο Μίκης Θεοδωράκης είναι «σὰρξ τῆς σαρκός μας».

Αγαπητέ Μίκη Θεοδωράκη,

Η σημερινή αναγόρευσή σας σε επίτιμο διδάκτορα του νεοσύστατου Τμήματος Μουσικών Σπουδών, η οποία περιποιεί ιδιαίτερη τιμή και στο Τμήμα μας, και στη Φιλοσοφική Σχολή και σε όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα, της οποίας ακαδημαϊκό μέλος γίνεσθε από σήμερα, ας θεωρηθεί ως ελάχιστο δείγμα της οφειλόμενης απέραντης ευγνωμοσύνης προς το πρόσωπο και το έργο σας.

Σας καλωσορίζω λοιπόν στην ακαδημαϊκή μας οικογένεια και σας εύχομαι ολόψυχα, εκ μέρους όλων, να ζήσετε χρόνια πολλά, με υγεία και ακμαίες τις σωματικές και ψυχικές σας δυνάμεις, για να συνεχίσετε με την ίδια, και ακόμη μεγαλύτερη, επιτυχία το πολύτιμο έργο σας.